

PROJENİN ADI

Fısıldayan Kùltür...

PROJENİN AMACI

Projemiz; Yöremizde kullanılan kültürel değerlerimizden İğne Oyaları ve Mor Cepken'in bizlere verdiği sosyal mesajları incelemek, tanımlamak ve gelecek nesillere aktarmak.

GİRİŞ

Anadolu, medeniyetler beşığı olan bir coğrafyadır. Bu coğrafyada da insanlık tarihi, mağara resimleri, küçük heykelciklerle başlamış, insanlar; dertlerini, üzüntülerini, sevinçlerini, hayranlıklarını bazı metodlarla yeni nesillere aktarmak istemişlerdir. Bu; bazen bir şiir, bir nesir, bir şarkı, bir dokunuş, bir bakış ile, bazen de işlenilen bir mendil, yazma, oya, kilim ile olmuştur. İşlenilen malzeme ne olursa olsun, adı yöreden yöreye değişip; **Yemeni, Tùlbent, Yazma, Dildade, Çember, Keşan, Havık, Çefi, İbadette "BeyazÖrtü"**, kınada "**AlDuvak**" da olsa hep aynı duygunun bir ifadesidir. Bize özgüdür. Bizim değerimizdir.

Boyutu, nakışı, deseni, çiçeğı, pulu, boncuğı, bağlama biçimi, düğüm atışı, kullanılan rengi, farklılık gösterir ve hepsinin verdiği bir mesaj vardır.

Şüphesiz ki ifade ve gönül zenginliğı, Anadolu'nun bağrındaki rengârenk çiçekler, zor tabiat koşulları, coğrafi şartlar Türk kadınına ilham vermiş; bu ilhamlar iğne oyalarında, şehirlerin, köylerin adını alarak kimi yerde sevgi, kırgınlık, sevinç, üzüntü anlamlarına dönüşürken kimi yerde isyan edercesine sessiz çığılıklara dönüşmüştür.

Süs eşyası olarak algılanan bu kültür öğeleri, sözsüz, ancak çok güçlü bir iletişim aracıdır. Anadolu'daki çeyiz bohçaları bu haykırışlarla doludur.

Bu oyalara ve "Mor Cepken" e bakarak verilen mesaj okunabilmedir. Bunları yapanlar, yapılanlar bu mesajları iyi okumalı, gereğini yapabilmelidir.

YÖNTEM

Projemize konu olan “İğne Oyaları” ve “Mor Cepken” e dair bir literatür taraması yapılmıştır. Bunlara dair görseller toplandı ve gruplandırıldı. Bu envanterler belirli bir sıra içinde hikaye edilmiştir.

BULGULAR VE YORUMLAR

İĞNE OYASI ve MOR CEPKEN’in TARİHÇESİ

Örücülük sanatının başlangıç tarihi hakkında net bir bilgi yoktur; fakat insanların var olduklarından beri örtünme ihtiyacı hissetmeleri ve bu ihtiyacı karşılarken beğeni ve yaratıcılıklarını da katarak gelişme gösterdiği düşünülebilir. “1905 Mentiz kıyılarında bulunmuş örneklerden bu sanatın İ.Ö 2000 yıllarının öncesine ait olduğu tespit edilmiştir. Diğer bazı kayıtlardan da iğne ile yapılan örgülerin 12. yüzyılda Anadolu’dan Yunanistan’a oradan da İtalya yolu ile Avrupa’ya geçtiğini öğreniyoruz. Oya sözcüğünün başka dillerde karşılığının olmayışı, Anadolu’ya Anadolu kadınına ait bir sanat olduğunu göstermekte ve bu sanatın, Türk kültür tarihi içinde de yer aldığı görülmektedir; ancak oyaların tarihteki yerine, gelişimine bakıldığında dantel işleri ile aynı teknikte birleştiği sonucuna varılabilmektedir. Bu durumun izleri de İ.Ö 3000 yıllarına dayanarak Eski Mısır, Babil ve Asurlardaki çeşitli eserler arasında görülmektedir.

“1594 yılında dantel olarak Fransız Akademi Lügatına girmiş ve Batı dillerinde de bu adla tanınmaktadır. Bu örgülerin Avrupa’da ortaya çıkışında ve kökeni ile ilgili araştırmaların sonucunda bazı örgü adlarının Ege masallarında geçtiği tespit edilmiştir”¹

Avrupa, oya ile 16. yy’de tanışmıştır. Örücülüğün geliştiği tarihlerde meslek locaları kurulmuş bu locaya girmek isteyenler belli süre ustaya çıraklık etmiştir. Farklı örgü tekniklerini öğrenmek ve üretkenliğini geliştirmek amacı ile yabancı ülkelere seyahat edilmiştir. Osmanlı döneminde de el sanatlarında benzer sistem işlemektedir. Localarda yetişen çırakların usta olabilmeleri için komisyonun karşısında hünelerini sergilemeleri gerekmektedir. Bu sınavda bere, kazak, çorap gibi ürünler örerak kendilerine özel motifler yapmaları istenmektedir. Osmanlı döneminde yapılan ürünlerin Batılı ülkelere de ulaştığı kaynaklarda görülmektedir.

¹Kültür Bakanlığı, Türk Oyaları Kataloğu, 1998: 7

Osmanlı İmparatorluğu'nun her döneminde saray içi, dışı ve Anadolu'da yapılan geleneksel örgü ve oyalara çok önem verilmiş, Cumhuriyet döneminde yeteri kadar ilgi görmemekle birlikte oylar günümüze kadar geleneksel yollarla gelebilmiştir. Ancak kullanılan malzemede ve estetik yönden çok büyük yozlaşma olduğu, günümüzde yapılan örneklerden anlaşılmaktadır. İğne oyasının ortaya çıkıp gelişmesinde en büyük etken, Anadolu'nun İpek Yolu üzerinde olması ve ipek üretimi yapılmasıdır. Eski iğne oyası örneklerden anlaşıldığına göre iğne oyları ve tüm el işlemeciliği Anadolu'da 18. yüzyılda altın çağını yaşamış, Tanzimat'tan sonra yanlış anlaşılmış bir batı hayranlığının doğurduğu taklitçiliğin olumsuz etkilerinin sonucu olarak iğne oylarına ilgi giderek azalmıştır. Zengin çeşide ve köklü bir geçmişe sahip oylar, insanların estetik duygularını geliştirirken, erkeği olmayan eve gelir sağlamış ya da ek gelir olmuştur. Aynı zamanda oya üreten kişinin sevincini, üzüntüsü gibi çeşitli duygularını anlatmasında aracı olmuştur.

Türk kadının üstün zekâsını, zevkini, incelik ve yaratıcılığı yansıtan oylar, geçmişten günümüze sevilerek yapılmaktadır. Oylar gerek teknik gerekse motif özellikleri bakımından dünyada benzeri olmadığı gibi, süsleme sanatımız içerisinde de başlı başına bir kaynak olabilecek zenginliktedir. Oylar aynı zamanda çeyiz geleneğimizin de bir parçası olmuştur.

Mor Cepken de Türk kültürünün en önemli ama bilinmeyen kültür değerlerindedir. Günümüzde Ege, Muğla, Antalya ve Toros yörelerinde yaşlı kadınlar tarafından hâlâ bilinir. Yörük kızlarının çeyiz bohçasına önce "Mor Cepken" konur. Kenarları sarı simgelerle işlenmiş, yelek biçiminde, mor renkli bir giysidir. Verdiği sosyal mesajlar bakımından nesilden nesile aktarılması, bilinmesi ve öğretilmesi gereken bir değerimizdir.

Çalışmaya Mor Cepken den başlamak gerekirse Mor Cepken; yukarıda da bahsettiğimiz gibi sosyal içerikli bir giyim eşyasıdır. "Mor Cepken" evlilikte yeri, zamanı geldiğinde, darda kalan yörük kadınının erkeğine karşı kullandığı bir boşanma özgürlüğünün simgesidir. Mor renk ihanete uğramış, aldatılmış, aşkın rengidir. “Mor Çatı” adı oradan gelir.

Evli yörük kadını, ihanete uğrayınca ya da kocası tarafından aşağılanıp dövülünce, bir şekilde Mor Cepken’i giyip herkesin görebileceği bir yere otururdu.

Bu “**Ben bu herifi boşadım**” demektir. O zaman akan sular durur, herkes işini gücünü bırakır. Masal anaları ile doğum ebeleri "Mor Cepken" giyen kadının çevresini alırlar. Boşadığı kocası ise evinden dışarı çıkamaz, kahveye gidemez, kimse yüzüne bakmaz. Büyük ödün verip de karısına Mor Cepken’i çıkartamazsa ömür ömüre dul kalır. Kimse ona kızını vermez.

Mor cepken; bir çok hikayede, hayatta karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri de 1800 yılların sonlarında Nazilli kasabasının Aydın dağlarında, dağa çıkarak kadın hakları için savaşan “Gizemli Kadın Efe” dedir. Ege yöresinin unutulmaz bir eridir.

Mor cepken Ege efelerinin giydiği bir giysidir. Buralarda efelik kadın erkek işi değil yürek işidir. Kybele, Artemis, Tahtacı yörüklerinden bu yana kadın baştacıdır bu topraklarda. Mor Cepken, kadının dik duruş sembolü olarak nitelendirilebilir.

Sosyal Kültürümüzün önemli isimlerinden Seyit Alp şöyle tanımlıyor;

"...Mor cepken her Türkmen kızının genç kızlık bohçasına konulan 'ilk çeyiz'in adıdır. Mor renkli, kalın pahalı kumaştan kesilip, biçilir. Cepken kenarları sarı simlerle ince ince işlenir. Yelek üstünde küçücük, renkli, öpüşen diken kuşlarının işlemeleri yer alır. Genç kız evlenip de, kocaya varınca, mor cepkenini çeyiz bohçasıyla birlikte yeni evine götürür. Düğün anaları, evlenen yeni kıza, 'inşallah mor cepken giymeden çora çocuğa karışsınız diye hayır dua ederler.

Çünkü mor cepken, mutsuz kadınların özgürlüğüdür. Kocası tarafından aldatılır, dövülür, hakaret gördüğü zaman, mor cepkeni bohçasının en altından bulur, çıkarıp giyerek, evinden çıkar, herkesin göreceği bir yere çıkararak oturduğu an, söz biter akan sular durur. Mor cepken giyip, herkesin içine çıktığı an, 'kocamı boşadım' demektir bunun anlamı. Evli bir adam için; adam sonunda karısına mor cepken giydirdi sözü, o erkek

İçin utançların en ağıridir. O erkek, evine kapanır ve günlerce dışarı çıkamaz, çıksa da kimsenin yüzüne bakamaz. Evli, yaşlı kadınlar, mor cepken giyen kadının çevresine toplanırlar. Yaşlı erkekler de, utançdan evine kapanan erkeğin evinde toplanırlar, tarafları barıştırmaya, karısına 'mor cepken'ni çıkartmak için, kocayı sıkıştırmaya, ondan ödün almaya çalışırlar."

Türkiye’de geleneksel yaşam biçiminin değişikliğe uğramasıyla birlikte oyacılık önemini yitirmiştir. İğne oyası yapımında genellikle ipek kullanılırken günümüzde ipeğin yerini alan pamuk iplikler oya yapımında da beğenilerek kullanılmaktadır. Eskiden yapılmış oylar, antikacıların ilgi alanına girmiştir. Bazı yörelerde oya, pazara yönelik olarak üretilmekte ancak bunlar, geleneksel oya malzemesi olan ipekle değil, ucuzluğu nedeniyle tercih edilen naylon iplikle yapılmaktadır. Motiflerin dik durmasını sağlamak için at kılı, anten teli, son zamanlarda misina kullanıldığı gibi, ayrıca yumurta akı, şeker veya jelâtin ile de sertleştirilmektedir.

Oylar; kullanılan araç gereçe, tekniğe, kullanılan yere, şekillere ve bezeme türüne göre çeşitlilik gösterir.

1.Oylar kullanılan araca göre;

- Tığ oyları Mekik oyları Firkete oyları Mil oyları

2. Kullanılan gerece göre;

- Boncuk oyları Pul oyları Koza oyları İplik oyları Mum oyları
 Bez oyları

3.Kullanılan tekniğine göre;

- Dokuma tekniğiyle Mekik tekniğiyle Tığ tekniğiyle Firkete tekniğiyle İğne tekniğiyle

4.Kullanılan yere göre;

- Yemeni oyları Taç oyları Yatak takımları oyları Mendil oyları
 Kese oyları Mevlüd örtüsü oyları

5.Kompozisyon Şekillerine göre;

- Ana motif tekrarı Ana –ara motif tekrarı Aralıksız sıra tekrarı
 Motiflerden oluşan dokular

6.Kullanılan bezeme türlerine göre;

- Geometrik bezeme
- Bitkisel bezeme
- Soyut sembolik bezeme
- Figürlü bezeme
- Nesneli bezeme

Günümüzde iğne oyasında kullanılan malzeme ve estetik yönden çok büyük yozlaşma olduğu, yapılan örneklerden anlaşılmaktadır. İğne oyası motifleri oluşturulurken renkler açık-koyu, koyu-açık olarak kullanılmaktadır. Bunun nedeni ise iki veya üç boyutlu olan oyalarda motiflerin vurgulanması ve monotonluğun kırılmasıdır.

İğne oyalarının uygulama alanları çeşitlilik göstermekle beraber daha çok tülbent, namaz örtüsü, oda takımları, yazma ve fular kenarında yaygın olarak kullanılmakta olduğundan bohça içinde muhafaza edilmektedir. Geleneksel kültürümüzde, sözsüz konuşma aracı olan oyaların 200'e yakın çeşidi sadece iğne ile ipeğin ağartılarak boyanmasıyla yapılmaktadır. Oya geleneği, geleneksel motiflerle birlikte, günlük yaşamdan esinlenerek oluşturulan yeni motiflerle de zenginleşerek yaşamaya devam etmekle beraber eski önemini yitirmektedir.

İğne oyası sanatçıları iğne oyası yaparken, ümit, sevgi, acı, pişmanlık, öfke, düş kırıklığı, mutluluk, coşku gibi insan duygularını hatta toplumsal olayları ve ulusal kahramanlarla ilgili duygu ve düşüncelerini renkler ve şekillerle anlatmaktadırlar.

Bu ince ve zarif sanatın, onun elinde özel bir dili gelişmişti. Bir zamanlar, edeb, iffet, mahremiyet vardı. Genç kızlar, hanımlar, anneler, beklentilerini, müjdeleri, mutlulukları, hüsrانları, elemi, neş'eyi oyalarının diliyle söylerlerdi.

Bunun için çiçek oyaları başlı başına bir şifreler buketi idi. Kadınlar başının yemenisini oyaların çiçekleriyle süslerdi. İşlenen çiçeklerin türü, yaşa, konuma göre değişirdi.

Nineler, küçücük kır çiçeklerini kullanırlardı. Bu bir nevi toprağa dönüşü simgelerdi...

Kızlar, gelinler, genç hanımlar, gül, yasemin, sümbül, menekşe, nergis, yıldız çiçeği, küpe çiçeği, çardak gülü, karanfil tercih ederlerdi. Her çiçeğin şekliyle, rengiyle bir anlatımı vardı.

Boynu bükük lâle yaşı ilerleyen hanımların başını süsler. Sarı nergis oyasını başına bağlayanlar ümitsiz sevdalarını anlatırdı. Adamı gurbetteki kadın, yaban gülü oyası; yeni gelinler, gül veya çardak gülü oyası bağlardı. Evinde ağızta 'nahış' olan yeni gelin, başına biber oyasını seçerdi. Hele kırmızı acı biber oyası bağlamışsa eşiyile arasının limonî olduğunu, adeta mutsuzluğunu ima ederdi.

Nışan ve düğün bohçalarında hediye olarak kullanılan iğne oyalı yemeniler başlıbaşına imalarla doludur. Bu oyaların imalarından bazıları şöyledir:

Üzüm oya: Ömür boyu tatlılığı demektir. Kayınvalide bohçasına konulur.

Sarmaşık oya: Gelinin kayınvalidesine duyduğu sevgi ve muhabbeti anlatır.

Karanfil oya: Güzellik, hoşluk, memnuniyet ifade eder. Gelin bohçasında kullanıldığı gibi, çok sevilen dostlara hediye edilir. Evlenecek gençlere çeyizlik hediye yapılacaksa özellikle tercih edilir.

Portakal oya: Eskiden kıl kök üzerine yapılan birkaç özel oyadan birisidir. Özellikle çeyizlik olarak hazırlanır. İpek eşarp üzerine dikilir.

Gül oya: Sonsuz sevgiyi ve mutluluğu anlatır.

Biber oya: Gelin bohçasına asla konmaz. Ancak yeni evinde memnun olmayan gelinler durumlarını ailelerine biber oyası yaparak anlatırlar. Kocasıyla veya kaynanasıyla arası iyi olmayan gelinler ise biber oyası yapıyor. “Aramız biber kadar acı” anlamına geliyor.

Kaynana Dili: Adı üstünde kayınvalide geçimsizliğini ifade ettiği için bu da düğün bohçasına konulmazdı.

Genevir oya: Oğullarını evlendiren anneler, ağırbaşlılığı simgelediği ve iki renkle yapıldığı için, duruma göre hareket edeceklerini belirtmek üzere kullanırlar.

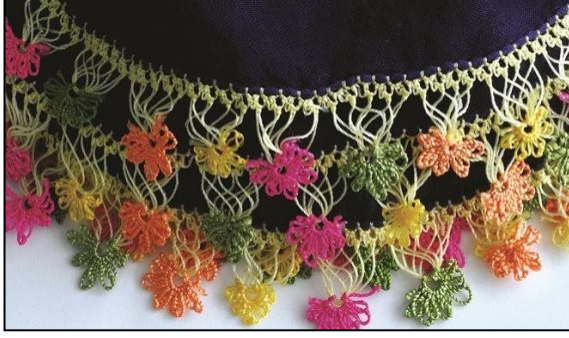
Elma Çiçeği: Baharı ifade eder. Sevinç ve müjde anlamlarıyla yüklüdür. Kayınvalide, görümce ve elti gibi yakın akrabalara hediye edilir. Bebek bekleyen yeni gelinler müjdeyi çevrelerine elma çiçeği oyası işleyerek verir..

Asker oya: Eşleri ya da çocukları askerde olan hanımlar kullanır. Böylece çevredekiler eşini askerde olan genç gelinlere daha bir özen ve saygı gösterir..

Kızılık oya: Hayatından memnun görünen ancak derdini ifade edemeyen kadınların "Kan kustum kızılık şerbeti içtim" cümlesine görsel tercüman olur.

Çayır Çimen Oyası: Gelin adayı evlenmeden önce kaynanasına çayır çimen oyası yapıp yolluyor, bu, “aramız çayır, çimen gibi huzurlu, ferah, çiçek gibi olsun” anlamını taşıyor.

Kıllı Kurt Oya: Hayatından hoşnut olmayan gelin kıllı kurt oyalı yemeni yapıp takıyor.

Mezar Taşı Oyası: Gelinin kaynanasıyla arası iyi değilse mezar taşı oyası işliyor. Bu, “Aramızdaki soğukluk mezara dek sürecek” manasını taşıyor.

Çınar Yaprağı Oyası:Özellikle Mudurnu yöresinde yapılan çınar yaprağı oyası, uzun ömür ve bilgelik temennisi için işleniyor.

Zilli Maşa Oyası: Anonim bir oya çeşidir. Halk arasında kavgacı, geçimsiz, eli maşalı insanları simgeliyor. Kötü ruhları kovaladığına inanılıyor. Zilli maşa aslında bir müzik enstrümanı. Dansözlerin zillerine benzetiliyor. Bir de karagöz oyununda, karagöz oynatıcısı hayalinin oyuna ara verdiği zaman çaldığı alete zilli maşa adı veriliyor.

Çarkıfelek Oya: Bu oyayı mutlu olamayıp eşinden ayrılan kadınlar işliyor.

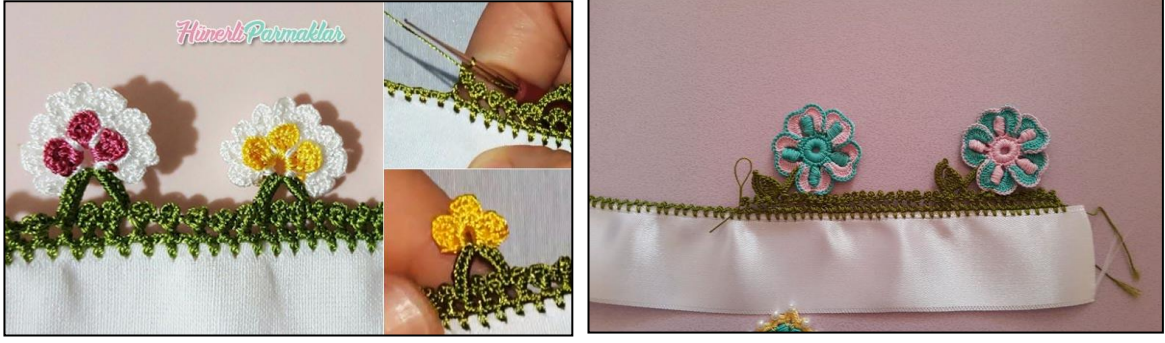
Kütüle Oyası: Adana'da yapılan bir oya. Nikâhtan sonra gelin, eltisine kütüle oyası veriyor ki, aramız çiçek gibi olsun diye.

Sümbül Oya: umudun, aşkın ve bekaretin sembolü olarak Tokat yöresinde daha çok yapılıyor.

Çakır Diken Oyası: Gelinin kayınvalideye "Bana diken gibi bakma" mesajını iletirken, mor sümbül aÇık kızı, pembe sümbül miraslı kızı, beyaz sümbül bağılığı anlatır.

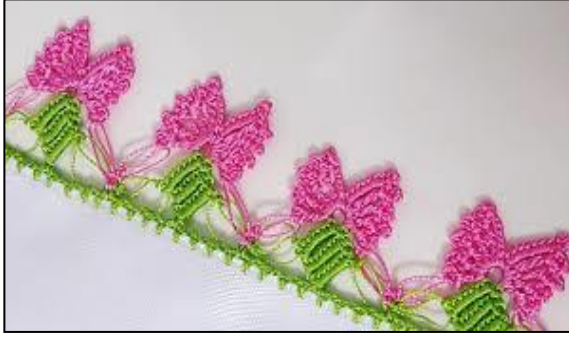
Yonca Oya: dilek ve şans olarak kullanılır.

Altmış Akıl Yetmiş Fikir Oyası: Fikrin akılla birlikte daha önemli olduğunu anlatır.

Muz Oya: Zamanın nadir meyvelerinden olması ve motifin işçiliği nedeni ile kıymetli, ağır oyalardandır.

Kelebek Oya: En güzel hayvan motiflerinden birisidir. Uçarı ve mutluluğu ifade eder.

Menekşe Oya: Çok renkli, ipekle çok uyumlu, genelde ipek eşarplara dikilerek önemi vurgulanan oyalardan birisidir.

Yukarıdaki örnekler gibi görsel ve içerik bakımından yüzlerce örnek iğne oyası vardır. Bu oyalarda bölgesel ve dönemsel anlamda da farklılık göstermektedir. Kullanılan toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısı, yaşanan göç, savaş, ekonomik sıkıntı gibi dönemlerde de yaşananlar bu oyalara yansımaktadır. Bu örneklerle anlatmak istediğimiz her iğne oyasının farklı bir anlamı olduğu gerçeğidir. Kültürel zenginliğimiz, duygusal yapımız, hayat biçimlerimiz bu oyalarda da çeşitlenmesine zemin hazırlamıştır.

Oyaların görsel dili halk arasında söylenen manilere ve türkülere de konu olmuştur.

"Yarimin ince beli

Sarmayan olsun deli

Gelinim çok mutlusun

Başındaki papatyadan belli"

“ Başındaki yazmayı da sarıya mı boyadın

Neden sararıp soldun da sevdaya mı uğradın”

“Çemberimde gül oya

Gülmedim doya doya “

“Oyalı Da Yazma Başında

Oyaları Kaşında

Yeter Beklettiklerin

Çeşmelerin Başında”

Birçok halk hikayesinde, Karacaoğlan, Dadaloğlu, Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Sarı Saltuk, Hacı Bektaş Veli gibi Anadolu büyüklerinin eserlerinde de iğne oyası ve içerikleri hakkında geniş yer verilmiştir. Bunlar bazen bir özdeyişte, bazen bir manide, bir türküde, bir atışmada, bir koşmada geçmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İğne oyları insan yaşamında, yüzyıllar boyunca önemli yer tutmuş ve nesiller arasında kültürel açıdan köprü olmuştur. Oyanın tarih boyunca var olan teknik özelliklerini bozmadan gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak ve günümüz geleneksel el sanatları içerisinde yaşatılması gerekmektedir. Çalışmamızda; Geleneksel el sanatları içinde oyanın yeri, tarihçesi, sınıflandırılması, oyalarda görülen motifler ile kullanım alanları incelenmiştir. Bu çalışma sonucunda aşağıdaki önerilerimiz maddeler halinde sunulmuştur.

- El sanatlarının içinde önemli bir yer teşkil eden oylarla ilgili yöresel çalışmalar yapılmalıdır.
- Oya yapılan yörelerde öğretim programı uygulanmalı, seminerler düzenlenmelidir.
- Oylar bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Bu bağlamda yöreler arası kültür alışverişi sağlanmalı, oylarımız ve anlamları tüm ülke çapında bilinmelidir.
- Oya sanatı nesilden nesile aktarılması için Kız Meslek Liselerinin ilgili bölümlerinde ders saati konulmalı, seçmeli ders olarak okutulmalı, yeni neslin bu kültürümüzü tanımaları için olanak sağlanmalıdır.
- Televizyon ve radyo programlarında, sosyal medya paylaşımlarında Kültür Bakanlığı güzel motiflerden derlediği bir kompozisyon ile tanıtımlar yapılmalıdır.
- Ülke genelinde belediyeler veya devlet kurumları desteğiyle yapılan festival gibi etkinliklerde iğne oylarına özel bir yer ayrılmalı, bu kültüre gönül vermiş kişilerin, ve bu sektörden geçim sağlayan kişilere iş yapma imkanı sağlanmalıdır.
- İğne oyları, mor cepken ve işaret ettiği sosyal mesajlar kamusal spotlar aracılığıyla televizyonlarda alt yazı olarak geçmeli, reklam kuşağında yayınlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- **Mehmet DAĞISTANLI;** “Yemeninin Gücü” Yeniçağ Gazetesi
- **Nazlı BUĞDAYCI;**“Her Düğümünde Bir Anlam Gizli İğne Oyası”
26 Mayıs 2015 İSMEK El Sanatları Dergisi Sayı: 16
- **Deniz GÜMÜŞ - Gamze URAY;**“Oya El Sanatı Üzerine Bir İnceleme”
Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
Cilt: 11 Sayı: 55 Şubat 2018
- **Kenan ÖZBEL;**“Oya ve Oya Çeşitleri” Ankara, Ulus Basımevi.
- T.C. Kültür Bakanlığı, Türk Oyaları Kataloğu, 1998: 7
- İnternet Siteleri
- ✓ İğneoyacılığı.<http://turkiyekulturportali.gov.tr/Sayfalar/HalkBilim/ElSanatlariGelenegi/GelelenekselMeslekler/Oyacilik/OyaveOyacilik.aspx>. (2011)
- ✓ İğneOyalarıHakkında.<http://www.muskuleigneoyalari.com/muskuleoyasi/müşküle> (2011).